

У цілому, аналіз результатів експерименту дає підстави стверджувати про ефективність розроблених нами педагогічних умов.

Висновки. Отже, підготовка майбутніх соціальних педагогів до використання здоров'язберезувальних технологій у роботі з дошкільниками буде ефективною, за умови здійснення рефлексивно-середовищного підходу та формування в майбутніх фахівців цілісних уявлень про суть, структуру та соціальне значення здоров'язберезувальної діяльності, забезпечення суб'єктної позиції майбутніх соціальних педагогів, використання у процесі їх підготовки засобів ситуаційної педагогіки, інтерактивних форм і методів навчання, а також спрямування виховного потенціалу позааудиторної діяльності на задоволення індивідуальних потреб майбутніх фахівців у питаннях здоров'язбереження, збагачення їх персонального здоров'язберезувального досвіду.

УДК 378: 37.011.31:37.041

САМООСВІТА ПЕДАГОГА ЯК УМОВА ОСОБИСТІСНОГО ТА ПРОФЕСІЙНОГО САМОРОЗВИТКУ

Голозубова О. В., Матенко Є. П.

Балаклійська філія Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради

У статті самоосвіта розглядається як необхідна умова особистісного та професійного саморозвитку вчителя, визначено її значення для професії педагога. Наголошено, що особливістю педагогічного розуміння самоосвіти є розгляд її як процесу, що вимагає спеціального педагогічного забезпечення; процесу, який не виникає стихійно, а лише в результаті спеціально організованого педагогічного впливу. Розкрито специфічні функції та напрями самоосвіти. Висвітлено форми самоосвітньої діяльності педагога.

Ключові слова: самоосвіта, самоосвітня діяльність, особистісний та професійний саморозвиток, самовдосконалення, особистість педагога, функції, форми та напрями самоосвіти.

САМООРАЗОВАНИЕ ПЕДАГОГА КАК УСЛОВИЕ ЛИЧНОСТНОГО И ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ

Голозубова Е. В., Матенко Е. П.

Балакле́йский филиал Коммунального учреждения «Харьковская гуманитарно-педагогическая академия» Харьковского областного совета

В статье самообразование рассматривается как необходимое условие личностного и профессионального саморазвития педагога, определено его значение для профессии учителя. Отмечено, что особенность педагогического понимания самообразования состоит в рассмотрении его как процесса, требующего специального педагогического обеспечения; процесса, не возникающего стихийно, а лишь в результате специально организованного педагогического воздействия. Раскрыты специфические функции и направления самообразования. Охарактеризованы формы самообразовательной деятельности педагога.

Ключевые слова: самообразование, самообразовательная деятельность, личностное и профессиональное саморазвитие, самосовершенствование, личность педагога, функции, формы и направления самообразования.

SELF-EDUCATION OF THE TEACHER AS A CONDITION OF PERSONAL AND PROFESSIONAL DEVELOPMENT

Holozubova O.V., Matenko E.P.

Balakleya branch of the Municipal institution «Kharkiv humanitarian-pedagogic Academy» of Kharkiv regional Council

The goal of the Ukrainian education system is to create conditions for the development and self-realisation of each individual, the formation of generations that are able to learn during lifetime. This approach takes on special significance in the formation of the personality of the future teacher, who will subsequently influence on the formation of the personality of his/her students. Teacher self-education is one of the ways to achieve this goal.

In the article self-education is considered as a necessary condition for the personal and professional self-development of the teacher, its importance for the pedagogical profession is defined. It is noted that the peculiarity of the pedagogical understanding of self-education consists in considering it as a process requiring special pedagogical support; a process that does not occur spontaneously, in a natural way, but only as a result of a specially organized pedagogical influence.

The structure of a teacher's self-education (self-assessment, self-determination, self-organization, self-realization, self-criticism, self-control, self-development) is defined. Specific functions of self-education are revealed, such as: the function of forming the perfect personality of the teacher; function of developing the ability to choose; function to improve the level of the teacher's qualification; function of development of specific psychological qualities of the teacher.

The author identifies the main directions of the process of self-education. The main is the direction of self-education, stemming from the main professional and pedagogical tasks. The direction of self-education is important for teachers, due to the modern features of the pedagogical

profession. primary, basic secondary and full secondary education are characterized. The role of self-education in enhancing the professionalism of a modern teacher is revealed. Forms of self-educational activity of teachers of primary, basic secondary and full secondary education are characterized.

Key words: self-education, self-educational activities, personal and professional self-development, self-improvement, personality of teacher, functions and directions of self-education.

Постановка проблеми. Соціальним замовленням сучасного українського суспільства є особистість конкурентоспроможного педагога, зорієнтованого на безперервний саморозвиток і самовдосконалення. Поза самоосвітою ідея особистісного й професійного саморозвитку вчителя є недосяжною. Вчені-соціологи твердять, що необхідним напрямом розвитку суспільства є перетворення діяльності у самодіяльність (загальносоціологічний закон), розвитку – в саморозвиток, освіти – у самоосвіту.

Самоосвіта є потребою творчих і відповідальних людей різного фаху, особливо професій з підвищеною духовною та соціальною відповідальністю. Саме такою є професія педагога. Для педагога самоосвіта – ще й необхідна умова його професіоналізму, підвищення педагогічної майстерності. На жаль, визначення ролі самоосвіти як складової саморозвитку педагогів досі не знайшли свого розв'язання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема самоосвіти педагога є багатогранною. Її значимість розглядали ще класики: Ф. Дістервег, Я. Коменський, Й. Песталоцці, В. Сухомлинський, К. Ушинський. Організація самоосвітньої діяльності педагогів була предметом дослідження багатьох сучасних дослідників: І. Зязюна, А. Малихіної, М. Рогозиної, В. Лозової, І. Скляренко, О. Прокопової, Т. Шестакової та інших.

Формулювання мети статті. Метою статті є визначення ролі самоосвітньої діяльності вчителя та обґрунтування функцій і напрямів самоосвіти педагога як складової особистісного та професійного саморозвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Більшість науковців стверджують, що самоосвіта – це здійснювана людиною пізнавальна діяльність, як, по-перше, є добровільною (тобто здійснюється з власної волі самої людини), по-друге, керування нею здійснюється самою людиною, по-третє, є необхідною для вдосконалення будь-яких якостей людини, і сама людина це усвідомлює.

Самоосвіта давно та широко вивчається цілою низкою наук, таких як філософія, акмеологія, психологія, соціологія та ін. Особливістю педагогічного розуміння самоосвіти є розгляд її як процесу, що вимагає спеціального педагогічного забезпечення; процесу, який не

виникає стихійно, природним чином, а лише в результаті спеціально організованого педагогічного впливу.

На думку В. Фрицюк, самоосвіту педагога можна визначити як сукупність кількох «само»:

- самооцінка – вміння оцінювати свої можливості;
- самооблік – вміння брати до уваги наявність своїх якостей;
- самовизначення – вміння вибрати своє місце в житті, суспільстві, усвідомлювати власні інтереси;
- самоорганізація – вміння знайти джерело пізнання й адекватні своїм можливостям форми самоосвіти, планувати, організовувати робоче місце та діяльність;
- самореалізація – реалізація особистістю своїх можливостей;
- самокритичність – вміння критично оцінювати перевагу та недоліки власної роботи;
- самоконтроль – здатність контролювати свою діяльність;
- саморозвиток – результат самоосвіти [2, с. 248].

Самоосвіта – це важливий етап у професійній діяльності педагога. «Учитель живе до тих пір, доки вчиться, як тільки він припиняє вчитися – в ньому вмирає вчитель», – стверджував К. Ушинський [5, с. 112]. Ф. Дістервег писав: «Він (учитель) лише до тих пір здатний насправді виховувати й навчати, поки сам працює над власним вихованням і освітою» [1, с. 95].

У професії сучасного педагога самоосвіта здійснює цілком специфічні функції:

1) фахова діяльність педагога є дещо специфічною: педагог працює з Людиною. Особистість педагога при цьому є потужним «робочим інструментом». І чим досконалішою та багатшою є ця особистість, тим більш повноцінно вона впливає на особистість учня. Якраз у професії педагога особистісне зростання, самоосвітня діяльність стає обов'язковою умовою досягнення високого рівня професійної майстерності, показником якої, зокрема, будуть виступати здобутки учнів;

2) зміни у сфері освіти за останні двадцять років такі, що педагог майже завжди опиняється у ситуації вибору – навчальної програми, підручника, педагогічної технології або методики діагностики знань учнів. Ситуація педагогічного вибору передбачає розуміння всієї панелі вибору. Таке знання можна досягти тільки шляхом безперервної самоосвіти;

3) порядок атестації педагогів сьогодні є таким, що безперервна самоосвітня діяльність кожного вчителя є одним з необхідних чинників кар'єрного зростання;

4) значущість самоосвіти для педагогічної професії має і психологічні аспекти. Психологи підкреслюють, що окремі особливості професійної діяльності можуть викликати деструкційні зміни в особистості педагога.

Однією з характерних рис традиційної діяльності педагога є його надмірна монологічність. Педагог для учня є одним з багатьох джерел інформації, він ставить питання й оцінює відповіді учнів, педагог є авторитетом априорі. Подібна позиція часто приводить до ситуації, при якій, звикнувши до домінуючої ролі, педагог лише частково сприймає та розуміє особистість дитини. Самоосвіта дозволяє педагогу більш повно зрозуміти свого вихованця, пізнати його індивідуальність та зорієнтувати на нього власну діяльність.

Ще одним чинником, який є причиною деструкційних змін в особистості педагога, є спрощений підхід до вирішення проблем. Справді, така якість є необхідною: гарний вчитель повинен вміти просто та зрозуміло пояснювати навчальний матеріал. Але це може спричинити надмірну прямолінійність і спрощеність мислення педагога. Самоосвіта повністю «нейтралізує» означену тенденцію, бо у процесі самоосвіти людина постійно стикається з чимось новим і непізнаним, що активізує розумові процеси.

Негативною рисою педагогічної професії є те, що викладання навчального предмета протягом багатьох років призводить до утворення певних стереотипів подачі навчального матеріалу, стереотипів мислення, впевненості у безпомилковості своєї позиції. Самоосвіта буде сприяти незгасному інтересу до чогось нового, готовності його сприймати, бачити позитивне тощо.

Здійснений теоретичний аналіз й узагальнення практичного досвіду та змісту науково-педагогічних джерел дозволив виокремити основні напрямки, відповідно до яких педагог має спрямовувати процес самоосвіти, зокрема такі:

1) зумовлений основними професійно-педагогічними завданнями. Самоосвітня діяльність викликає бажання долати труднощі, з якими педагог стикається у повсякденній викладацькій роботі. Наприклад, для молодих вчителів часто значною проблемою стає невміння підтримувати дисципліну серед учнів. Щоб вирішити цю проблему, педагог звертається за допомогою або до колег, або до різноманітних джерел інформації, з яких може знайти один із варіантів вирішення цієї проблеми (лекції, семінари та тренінги з психології, методична література тощо). Отже, в межах цього напрямку розглядаються ті проблеми, вирішення яких (у тому числі завдяки самоосвіті) дозволяє стати гарним педагогом, успішно пристосуватися до умов школи, особливостей педагогічної професії;

2) зумовлений сьгоднішніми особливостями педагогічної професії. Однією з основних суттєвих ознак сучасних освітніх стандартів є фіксація в них кінцевого результату

(вимог до рівнів підготовки учнів на різних ступенях процесу навчання), а також деяких нормативних організаційних і змістовних умов досягнення таких результатів (зокрема, максимальне тижневе навчальне навантаження, опис мінімуму змістовного наповнення освітніх галузей). Вибір тих чи інших шляхів виконання освітніх стандартів стає проблемою для кожного навчального закладу, а отже, і для кожного педагога.

Упровадження державних стандартів не означає підпорядкування освітнього процесу жорсткому шаблону, а, навпаки, відкриває значні можливості для педагогічної творчості. З метою реалізації вимог державних освітніх стандартів педагог повинен вивчити й оволодіти різноманітними технологіями, методами та прийомами навчання.

Крім того, сучасним освітнім стандартам властива функція гуманізації освіти. Її суть полягає в чіткому визначенні мінімальних обов'язкових вимог до підготовки учнів, що відкриває реальні перспективи для індивідуально-диференційованого підходу у навчанні. Такий підхід звільняє учнів від непосильного сумарного навантаження та дозволяє максимально реалізовувати власні схильності й інтереси.

Означені особливості стандартів освіти зумовлюють необхідність не тільки розроблення індивідуально орієнтованих освітніх програм, пошуку нових педагогічних технологій, а й використання різноманітних методик діагностики як поточних, так і підсумкових результатів навчання.

Аналіз проблем в освітній галузі дозволив виділити такі форми самоосвіти педагогів:

– для початкового рівня освіти: вивчення технологій особистісно-орієнтованого навчання; технологій педагогічної підтримки учнів у процесі навчання; здоров'язберігаючих технологій тощо;

– для рівня базової середньої освіти: вивчення методів проектного навчання та дослідницької роботи, інформаційно-комунікативних технологій; можливостей застосування різнорівневих навчальних програм, інтегрованих міжпредметних навчальних курсів; урахування небезпек і ризиків для здоров'я учнів від надмірного навчального навантаження та можливості його коригування;

– для рівня повної середньої освіти: вивчення технологій профільного навчання та дослідницької роботи, з'ясування особливостей допрофесійної підготовки учнів старших класів, організація соціальних проб тощо;

3) зумовлений індивідуальними якостями педагога. Два попередніх напрямки зумовлені нагальною потребою вчителя якісно та добросовісно виконувати свою роботу. Однак кожен педагог, перш за все, є індивідуальністю. Отже, у будь-кого може з'явитися свій неабиякий інтерес у межах професійної діяльності, або проблема, вирішення якої є

цікавим, а головне, важливим для самого себе процесом. Результатом вирішення цієї проблеми може стати набуття нових знань, умінь і професійних навичок. Педагог може знайти і власне авторське вирішення проблеми. Таким шляхом створюються нові авторські освітні програми, педагогічні технології, методики педагогічної діагностики й оцінювання рівня знань тощо.

Аналіз педагогічної діяльності й самостійне з'ясування педагогом своїх професійних проблем, або, за висловом П. Щедровицького, вміння «дискваліфікуватися», засумніватися, є одним із важливих мотивів, які змушують засвоювати нові знання й ідеї. Чим вищий рівень розвитку рефлексії педагога, тим вищою є його здатність до трансформації власної системи установок відповідно до ситуації, яка швидко змінюється. Рефлексивна діяльність дає можливість педагогу не стільки усвідомити власну професійну діяльність, скільки здійснити перехід з позиції «реагування» до позиції «самоорганізації». Як зазначила М. Костенко, «він повинен вчитися себе навчати: визначати межі свого знання або незнання та самому відкривати умови для подолання власних обмежень у педагогічній професії, розвиваючи власну професійну мобільність» [2, с. 12].

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямку. Результати нашого дослідження переконують, що саморозвиток та самовдосконалення педагога можливі лише за умови безперервної самоосвіти. Напрямки, з яких має здійснюватися самоосвітня діяльність, зумовлені основними професійно-педагогічними завданнями, індивідуальними особливостями педагога та сучасними особливостями педагогічної професії. Самоосвіта педагога – запорука успішної роботи кожного навчального закладу.

У подальших дослідженнях плануємо обґрунтувати єдину систему принципів самоосвітньої діяльності педагога.

Список використаних джерел:

1. Зайченко І. В. Історія педагогіки. Книга І. Історія зарубіжної педагогіки: навч. посіб. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2010. 624 с.
2. Костенко М. А. Педагогічні умови професійно-творчого саморозвитку майбутнього вчителя : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Харківський державний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди. Харків : [б. в.], 2004. 20 с.
3. Лекции по педагогике / Из архива Г. П. Щедровицкого. Т. 11. Москва : Педагогика, 2007. 400 с.
4. Сметанський М. О. Соціально-педагогічні умови професійного становлення вчителя. *Рідна школа*. 2005. № 5. С. 26–28.
5. Ушинський К. Д. Твори: у 6 т. Т. 1. Київ : Радянська школа, 1990. 449 с.

6. Фрицюк В. А. Професійний саморозвиток як психолого-педагогічна категорія. *Педагогічний дискурс* : зб. наук. праць / гол. ред. І. М. Шоробура. Хмельницький : ХГПА, 2015. Вип. 18. С. 248–254.

УДК 372.882

**САМОСТІЙНА РОБОТА ЯК ОРГАНІЧНА СКЛАДОВА ПРОЦЕСУ
ПРОФЕСІЙНОГО ЗРОСТАННЯ СТУДЕНТІВ-ФІЛОЛОГІВ
(НА МАТЕРІАЛІ ВИВЧЕННЯ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ)**

Грицак Н. Р.

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова

У статті розкрито та теоретично обґрунтовано поняття «самостійна робота» студентів вищої школи, розглянуто різні підходи до організації самостійної роботи. Автор доводить, що актуальними питаннями у системі вищої освіти є роль та значення самостійної роботи студентів у вищих навчальних закладах України. Проаналізовані основні традиційні й альтернативні форми і види проведення самостійної роботи студентів. Запропоновано види і форми самостійної роботи із зарубіжної літератури, які могли б бути ефективною формою організації навчальної діяльності студентів-філологів у процесі вивчення зарубіжної літератури. Результати дослідження є практичними, надані рекомендації можуть використовуватися при подальшому вивченні заявленої проблеми.

Ключові слова: самостійна робота, творчі здібності студента, самоосвіта, форми та види самостійної навчальної роботи, вища школа.

**САМОСТОЯТЕЛЬНАЯ РАБОТА КАК ОРГАНИЧЕСКАЯ СОСТАВЛЯЮЩАЯ
ПРОЦЕССА ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО РОСТА СТУДЕНТОВ-ФИЛОЛОГОВ
(НА МАТЕРИАЛЕ ЗАРУБЕЖНОЙ ЛИТЕРАТУРЫ)**

Грицак Н. Р.

Национальный педагогический университет имени М. П. Драгоманова

В статье раскрыто и теоретически обосновано понятие «самостоятельная работа» студентов высшей школы, рассмотрены разные подходы в организации самостоятельной работы. Автор доказывает, что актуальными вопросами в системе высшей школы являются роль и значение самостоятельной работы в высших учебных заведениях Украины. Проанализированы основные традиционные и альтернативные формы и виды проведения самостоятельной работы студентов. Предложены виды и формы самостоятельной работы по зарубежной литературе, которые могли бы быть эффективной формой организации учебной деятельности студентов-филологов в процессе изучения зарубежной литературы. Результаты исследования являются практическими, предложенные рекомендации могут быть использованы при дальнейшем изучении данной проблемы.